

**ФЕНОМЕНОЛОШКА ДИМЕНЗИЈА ПРИВРЕДНОГ
КРИМИНАЛИТЕТА**

Доц. др Миле Шикман,
Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, msikman@teol.net

Др Раде Домузин,
МУП РС

Апстракт: Феноменолошка димензија привредног криминалитета подразумева посматрање привредног криминалитета с дескриптивног становишта, кроз опис појавних облика у којима се манифестује. У том контексту можемо говорити о статички и динамички привредног криминалитета, као и о типологији појавних облика. Наравно, ријеч је о условним категоријама, будући да се статика, динамика и типологија појавних облика тиче криминалитета у цјелини, а привредни криминалитет је само дио укупног друштвено негативног дјеловања. Статика привредног криминалитета изражава се кроз структуру понашања која означавамо као привредни криминалитет. Динамика се бави промјенама у њиховом обиму и дистрибуцији, док типологија различите врсте привредног криминалитета, на основу заједничких особина, сврстава у групе, чиме се омогућава лакше проучавање привредног криминалитета. Статика и динамика привредног криминалитета може се вршити на основу прикупљених статистичких и других података и информација. Ништа мање није важно питање типологије привредног криминалитета. Ово је уједно и најсложеније питање, будући да зависи како од статике, тако и од динамике привредног криминалитета. Полазећи од наведеног, а узимајући у обзир и друге критеријуме класификације, те коришћењем принципа општости, сматрамо да се привредни криминалитет доминантно испољава кроз следеће облике: криминалитет против привреде и економског система; криминалитет против финансија и финансијског система; криминалитет бијелог оковратника и корпорацијски криминалитет; организовани криминалитет у привредно-финансијском пословању и корупција у привредним и

ванпривредним дјелатностима. У раду ће бити више ријечи о наведеним категоријама привредног криминалитета, прије свега са дескриптивног становишта, без улажења у конкретизацију појединих форми и облика испољавања привредног криминалитета.

Кључне ријечи: привредни криминалитет, феноменологија, статика криминала, динамика криминала, типологија криминала.

УВОД

Разматрање феноменолошке димензије привредног криминалитета представља врло сложено питање. Прије свега, прикупљање релевантних информација и података о привредном криминалитету изазива низ проблема, укључујући и значајне методолошке проблеме¹. Поред тога, идентификација облика привредног криминалитета је врло важно претходно питање у супротстављању привредном криминалитету. Постоје различити критеријуми идентификације облика привредног криминалитета, али се они углавном односе на идентификовање кључних обиљежја привредног криминалитета, те након тога идентификовање одређеног облика привредног криминалитета. Заправо, привредни криминалитет карактерише изузетна разноврсност облика испољавања. Поред "традиционалних" облика испољавања привредног криминалитета², можемо говорити и о "нетрадиционалним" дјелатностима привредног криминалитета. Поред наведеног, изузетно су важне кривичноправне класификације кривичних дјела привредног криминалитета. Потребно је напоменути да су данас ријетка она европска кривична законодавства која посебно у оквиру издвојене законске групе инкриминација штите област привреде. Углавном она то чине у посебном кривичном законодавству. Уређивање ових деликата у основном кривичном законодавству била је карактеристика ранијих социјалистичких законодавстава која су посебну пажњу посвећивала кривичноправној заштити привредних односа. Кривично законодавство

1 Rawlinson, P. (1999). Mafia, Methodology and "Alien" Culture', In R D Kind and E Wincup (eds), Doing Research on Crime and Justice, Oxford; Oxford University Press.

2 Прање новца је карактеристика криминалних група, које овим кривичним дјелом настоје да прикрију нелегално стечену добит и инвестирају у легалне послове. Превара је нискоризична, високопрофитна криминална дјелатност, која се састоји од различитих криминалних активности чији је основни циљ искориштавање слабости финансијских система и контрола. Сложене преваре, као на примјер пореске преваре, које укључују кријумчарење робе, захтијевају вјештину, способност и чврсту инфраструктуру, да би биле ефикасне и учињене само од организоване криминалне групе. Поред тога, криминалне групе учествују у интелектуалним преварама и злоупотребима ауторских права, преварама путем платних картица, итд. Фалсификовање новца (евро и долар) је у порасту, с обзиром на то да се ради о високопрофитној криминалној активности, која у исто вријеме служи за финансирање других врста криминала. Корупција је такође једна од битних дјелатности у области привредног криминалитета, гдје је посебно присутно корумпирање од стране организованог криминалитета.

Републике Српске је у односу на ово питање имало исти приступ, а и сада постоји консензус о потреби постојања посебне групе дјела посвећених искључиво заштити привредног и монетарно-финансијског система, бар у једном одређеном времену. Санкције и мјере за кривична дјела привредног криминалитета су врло важно кривичноправно питање које посебно карактерише ова кривична дјела. Извршењем појединих кривичних дјела против привреде и платног промета остварују се различите конкретне посљедице на појединим нападнутим објектима или у односу на поједине ситуације везане за привредно пословање. Те посљедице се састоје у неизвршењу неких привредних задатака, ометању нормалног функционисања привредних дјелатности, изазивању поремећаја у финансијском систему, и тако даље. Међутим, преко ових појединачних посљедица остварује се и општа посљедица кривичних дјела из ове групе – угрожавање постојећих привредних односа и платног промета у Републици Српској, односно њене економске стабилности.

ТИПОЛОГИЈА ПРИВРЕДНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Као што је и уочљиво, типологија привредног криминалитета је сложено и важно питање, а зависи од критеријума подјеле. Уопштено посматрано, не постоји општеприхваћена класификација привредног криминалитета. Као критеријуми подјеле привредног криминалитета могу се користити критеријуми класификације криминалитета уопште. Тако класификација кривичних дјела и учинилаца може бити законска, друштвено-амбијентална, психолошко-мотивациона и клиничка³. Амерички криминолог Конклин говори о четири основна типа криминалитета: конвенционални криминалитет, криминалитет бијелог оковратника, организовани криминалитет и консензуални криминалитет⁴. Професор Мићо Бошковић полази од тога да се привредни криминалитет испољава у разноврсним облицима у привредној и ванпривредној дјелатности, у зависности од повољних услова који су присутни у одређеним друштвеним односима и који повољно дјелују на настанак и развој појединих његових облика, због чега су и облици испољавања привредног криминалитета различити и по форми и по садржини у разним етапама

3 Игњатовић, Ђ. (1999). *Криминологија*, Београд: Номос, стр. 206–228.

4 Конвенционални криминалитет дијели се у двије основне категорије: насилнички криминалитет (злочини против личности) и имовински криминалитет (злочини против имовине). Криминалитет бијелог оковратника својствен је посебној категорији лица, која уживају престижни и високи друштвени статус, а кривична дјела врше у оквиру занимања које обављају. Организовани криминалитет је посебна врста криминалитета због штете коју наноси економији и друштву у којем постоји. Консензуални криминалитет подразумијева оне облике криминалитета у којима нема жртве у правом смислу ријечи, већ је оштећена страна сагласна са кривичним дјелом (нпр. кривична дјела у вези са дрогама, коцкање и проституција). Conklin, J. (2007). *Criminology* (Nine Edition), Pearson Education, Inc. pp. 49–78.

развоја друштва, како на националном, тако и на међународном плану⁵.

Кривична дјела против привреде и платног промета из главе XXIV Кривичног закона Републике Српске⁶ могуће је распоредити у више група по различитим критеријумима (нпр. Према непосредном објекту заштите, према критеријуму учинилаца на општа и посебна, према тренутку довршења на формална и материјална, према специфичностима радње чињења на једноставна и сложена итд.), најбољи показатељ њихових међусобних сличности и разлика су ужи заштитни објекти (материјални критеријум). Према непосредном (ближем или ужем) објекту заштите, сва кривична дјела (укупно 36) по Кривичном закону Републике Српске из главе XXIV против привреде и платног промета могу се подијелити у шест група: 1) Кривична дјела фалсификовања (Фалсификовање или уништавање пословних или трговачких књига или исправа, Фалсификовање и употреба хартија од вриједности, Фалсификовање кредитних картица и картица за безготовинско плаћање, Фалсификовање знакова за вриједност, Прављење, набављање и давање другом средстава за фалсификовање и Фалсификовање знакова за обиљежавање робе, мјера и тегова). 2) Кривична дјела у вези са стечајем (Злоупотреба лажног стечаја, Проузроковање стечаја несавјесним пословањем, Повреда равноправности у обављању привредне дјелатности, Злоупотреба у стечајном поступку или поступку принудног поравнања и Оштећење или повлашћивање повјерилаца). 3) Кривична дјела повреде тржишног такмичења (Стварање монополистичког положаја на тржишту). 4) Кривична дјела у тржишном пословању (Злоупотреба овлашћења у привреди, Несавјесно привредно пословање, Пословна превара, Закључење штетног уговора, Неовлашћено примање поклона или дарова, Неовлашћено давање поклона или дарова, Одавање и неовлашћено прибављање пословне тајне, Одавање и коришћење берзанске тајне, Упад у компјутерски систем, Неовлашћена употреба туђе фирме, узорка или модела и Неовлашћена употреба туђег проналаска). 5) Кривична дјела у вези са производњом и трговином (Прање новца, Недозвољена трговина, Обмањивање купца, Обмана при добијању кредита или других погодности, Недозвољено бављење банкарском дјелатношћу, Издавање

5 С тим у вези он класификује следеће облике испољавања: 1. Облици привредног криминалитета у производњи, 2. Облици привредног криминалитета у трговини, 3. Облици криминалитета у спољнотрговинском промету, 4. Облици привредног криминалитета у својинској трансформацији, 5. Облици привредног криминалитета у области пореза, 6. Облици привредног криминалитета у пореском пословању, 7. Облици привредног криминалитета у банкарском пословању, 8. Облици привредног криминалитета у благајничком пословању, 9. Облици привредног криминалитета у магацинском пословању, 10. Криминалитет бијелог оковратника и корпорацијски криминалитет, 11. Организовани привредни криминалитет и 12. Остали облици привредног криминалитета. Бошковић, М. (2009). *Привредна криминалистика*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.

6 Кривични закон Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, број 49/03, измене и допуне: 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12.

хартија од вриједности без покрића и Издавање чека и средстава безготовинског плаћања без покрића). 6) Остала кривична дјела (Утаја пореза и доприноса, Лажна пореска исправа, Подношење лажне пореске пријаве, Спречавање пореског службеника у обављању службене дужности, Напад на пореског службеника у обављању службене дужности и Неправилно издвајање средстава правних лица). Анализа кривичних дјела из Кривичног закона Републике Српске која имају обиљежја привредног криминалитета, показује да су ту сабрана дјела различитог карактера, па је тешко одредити шта је њихов заједнички, групни заштитни објект. Оно што их повезује јесте да су та дјела, на овај или онај начин везана за привреду, привредни систем, за пословање у привреди и платни промет, нека директно, а нека на посредан начин. Овим инкриминацијама се настоји да се обезбиједи исправност, цјелисходност, ефикасност и законитост у раду државних органа који врше јавна овлашћења и тако очува повјерење грађана у правни поредак и правну државу. Очигледно је да се не тежи да кривичноправна заштита покрије цијелу привреду, читав привредни систем и платни промет, него се томе приступа фрагментарно. Могло би се рећи да се овдје штите неки дијелови привредног система и платног промета.

Према критеријуму извршилаца ових кривичних дјела, може се извршити и класификација кривичних дјела која могу извршити овлашћена (одговорна) лица⁷ и кривичних дјела која може извршити свако лице. Суштина неких кривичних дјела привредног криминалитета тако је одређена да она могу бити остварена само радњама оних лица која раде у предузећима или другим субјектима привредног пословања, као што је случај са злоупотребом овлашћења у привреди. Према критеријуму прописане казне, ова кривична дјела се могу класификовати тако што су најтежа кривична дјела привредног криминалитета, према Кривичном закону, фалсификовање и употреба хартија од вриједности (казна затвора од 2 до 10 година) и недозвољено бављење банкарском дјелатношћу (казна затвора најмање пет година). У групу најтежих кривичних дјела спадају и кривична дјела упад у компјутерски систем (казна затвора 1–10 година), прање новца (казна затвора 2–12 година), утаја пореза и доприноса (казна затвора 3–15 година) и одавање и коришћење берзанске тајне (казна затвора 2–10 година). Према истом критеријуму, најлакша кривична дјела

7 Појам одговорног лица дат је у Кривичном закону Републике Српске и њиме се сматра лице којем је у предузећу или другом правном лицу, с обзиром на његову функцију или на основу посебног овлашћења, повјерен извјестан круг послова који се односе на извршавање закона, прописа донесених на основу закона или општих аката предузећа или другог правног лица у управљању и руковању имовином или у руковођењу производним или неким другим привредним процесом или надзором над њима. Одговорним лицем сматра се и службено лице када су у питању кривична дјела код којих је као учинилац означено одговорно лице, а нису предвиђена у глави о кривичним дјелима против службене дужности овог закона, односно као кривична дјела службеног лица у некој другој глави кривичног закона.

су она за која је запријеђена новчана казна и казна затвора до једне године, а то су: Злоупотреба у стечајном поступку или поступку принудног поравнања; Одавање и неовлашћено прибављање пословне тајне; Фалсификовање кредитних картица и картица за безготовинско плаћање. У криминалистичком смислу је садржина привредног криминалитета знатно шира од скупа кривичних дјела која спадају у деликте против привреде, тј. Кривичних дјела у привредном пословању, те у њу спадају како та кривична дјела (нпр. Проузроковање стечаја, проузроковање лажног стечаја, оштећење повјерилаца, злоупотреба овлашћења у привреди, закључење штетног уговора, недозвољена трговина, кршење прописа о цијенама итд.), тако и нека кривична дјела против имовине, те кривична дјела против службене дужности (кривична дјела против службене дужности наведена у Глави XXVII Кривичног закона Републике Српске јесу: злоупотреба службеног положаја или овлашћења, проневјера, превара у служби, послуга, примање мита, давање мита, противзаконито посредовање, несавјестан рад у служби, одавање службене тајне, противзаконита наплата и исплата, противзаконито ослобођење лица лишених слободе и противзаконито присвајање приликом вршења претресања или спровођења извршења). С друге стране, нека кривична дјела која се, према кривичноправној систематици нормативно, али и рутински у пракси сврставају у несавјестан рад у привредном пословању, суштински не представљају облике привредног криминалитета, као нпр. Кривично дјело шумске крађе. Таква кривичноправна систематика производи између осталог и изразиту непоузданост званичних статистичких података који се односе на привредни криминалитет, који захваљујући томе додатно губе на вјеродостојности.

Полазећи од наведеног, а узимајући у обзир наведене и друге критеријуме класификације, те коришћењем принципа општости, сматрамо да се привредни криминалитет доминантно испољава кроз сљедеће облике: криминалитет против привреде и економског система; криминалитет против финансија и финансијског система; криминалитет бијелог оковратника и корпорацијски криминалитет; организовани криминалитет у привредно-финансијском пословању и корупција у привредним и ванпривредним дјелатностима⁸.

ОБЛИЦИ КРИМИНАЛИТЕТА ПРОТИВ ПРИВРЕДЕ И ЕКОНОМСКОГ СИСТЕМА

Облици криминалитета против привреде и економског система обухватају кривична дјела која су усмјерена против привредне дјелатности и

⁸ Јовичић, Д., Шикман, М. (2013). *Привредна криминалистика*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.

економског система. Облици криминалитета у овој области познати су по способности да се могу прилагођавати конкретним друштвено-економским и политичким условима, тако да они доживљавају извјесне трансформације, а јављају се и нови облици криминалитета. Обухватају она дјела која се јављају у области индустрије и производње, грађевинарства и урбанизма, трговине (куповина и продаја), спољнотрговинског промета (увоз и извоз), као и кривична дјела која су везана за процес својинске трансформације. Дакле, ова кривична дјела испољавају се у различитим привредним гранама, у зависности од степена доминантности и развијености дате привредне гране. Тако се кривична дјела могу јавити у области дрвне индустрије, грађевинске индустрије, енергетике, рударства, пољопривреде, саобраћаја, урбанизма, трговине, туризма и других грана привреде.

Област индустрије и производње⁹ је била, остала и биће објект различитих криминалних напада путем вршења конкретних кривичних дјела из домена привредног криминалитета. То су најчешће кривична дјела злоупотребе службеног положаја, проневијере, несавјесног рада у привредном пословању и недозвољене производње. Облици криминалитета у индустрији и производњи везани су за основне дјелатности и процесе производње, те се манифестују у зависности од тога. У том смислу могуће су манипулације с набавком средстава и материјала за производњу, али и с готовим производима. У области производње често се испољавају кривична дјела која су везана за злоупотребе основне документације и евиденција које прате производне процесе¹⁰. Поред наведеног, у самом процесу производње постоје случајеви немарног и несавјесног понашања, усљед којих долази и до наступања штете у одговарајућем обиму, било над средствима за производњу, репроматеријалу и другим сировинама, било над готовим производима. Исто тако, постоје и неки карактеристични облици криминалитета који су углавном посљедица дјеловања „сиве економије“¹¹. Кривична дјела из области грађевинске и урбанистичке дјелатности спадају у групу кривичних дјела привреде и економског система земље, против имовине, против животне средине и против опште сигурности људи и имовине. Грађевинарство је данас веома актуелна дјелатност и дјелатност примамљива за разне облике криминалитета, а посебно за легализацију нелегално стеченог новца, односно за прање новца¹². Промет робе и вршење трго-

9 Без обзира на степен развијености неке земље, индустрија која у правилу обухвата дјелатности рударства, прерађивачку индустрију, те снабдијевање електричном енергијом, гасом и водом, најзначајнија је грана привреде било које земље.

10 Бошковић, М. (2005). *Криминалистика методика*, Београд: Полицијска академија, Београд, стр. 301.

11 Наиме, поједина предузећа помоћу фиктивне документације избјегавају плаћање пореских обавеза, а добијеним готовим новцем купује се одређен репроматеријал и нужне сировине, па се тако процесом производње ствара нов производ који се нигдје не евидентира.

12 Видови испољавања криминалитета у области грађевинарства огледају се у бесправној из-

винских услуга веома су погодни за разне малверзације које доводе и до извршења појединих кривичних дјела из области привредног криминалитета. Поред наведеног, разноврсни су облици криминалитета у области спољнотрговинског пословања (увоз и извоз), и то у домену извоза и увоза робе, привременог увоза робе, извођења инвестиционих радова у иностранству, девизног пословања, трансфера технологије и опреме и др. У склопу тих облика најчешће се извршавају сљедећа кривична дјела: избјегавање плаћања пореза, злоупотреба службеног положаја, злоупотреба овлашћења у привреди, недозвољена трговина, кријумчарење, проневјера, примање и давање мита, кривична дјела која углавном прате поједини облици фалсификовања одговарајуће документације¹³. Исто тако, свака трансформација својине (прије свега приватизација) представља погодну основу за појаву разних облика криминалитета, нарочито у виду стварања приватног капитала неадекватним и неоснованим дјеловањем на штету државне имовине и кршењем законских прописа, с обзиром на то да је процес трансформације регулисан одговарајућим законом у свакој земљи¹⁴.

Поред наведеног, присутни су и нови појавни облици криминалитета против привреде и економских односа. Трансфер технологије и опре-

градњи стамбеног и пословног простора, односно у непоштовању извјесних стандарда изградње оваквих објеката када је њихова изградња дозвољена. У првом случају граде се објекти чија изградња уопште није одобрена од стране надлежних градских или републичких органа. У другом случају, објекти нису изграђени према пропозицијама које су садржане у легално добијеним дозволама за градњу. Криминалне активности у области урбанизма обухватају оне криминалне активности општинских, градских и државних службеника, те запослених у извјесним јавним и приватним (пројектантским, геодетским, комуналним, стамбеним и сл.) институцијама и предузећима који злоупотребом службеног положаја омогућавају бесправну изградњу зграда или градњу мимо постојећих стандарда. Мијалковић, С., Бајагић, М. (2012). *Организовани криминал и тероризам*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, стр. 218.

13 Приликом извоза робе постоје многобројне могућности кршења законских прописа и присвајања имовине, било у виду добијања провизије или неке друге користи, усјед продаје робе по нижим цијенама, испоруке робе бољег квалитета од декларисане, по основу фиктивних бонификација (признавање лома, кала, растура у већем обиму и сл.), као и стварањем недозвољених фондова у иностранству, извоза под неповољним условима и друго. Приликом царинења такође постоје случајеви лажног пријављивања и декларисања одређене робе, када се уз помоћ фалсификовања потребне документације (уговор, фактура и др.) увећава цијена вриједности робе тако да она обухвата и друге трошкове, с циљем да се прикажу веће вриједности царинске робе ради добијања већег износа на име извозних стимулација, а остварена разлика се присваја. Основни облици криминалитета у области увоза робе испољавају се као нетачно пријављивање и декларисање количине, вриједности, квалитета, врсте и поријекла робе која се увози из иностранства. Постоје случајеви нетачног декларисања увезене робе тако што се фалсификованом документацијом приказује да је увезена већа количина робе, што представља основ за фактурисање и плаћање страног фирми, иако је стварно увезена мања количина робе.

14 Такође, пракса указује да у многим случајевима није урађен завршни рачун или пак да завршни рачуни не одговарају реалном чињеничном стању, односно да садрже нетачне податке или чак и не садрже неке податке значајне за објективну процјену вриједности државног капитала који улази у процес трансформације. Поред тога, присутни су случајеви да се државна имовина умањује нагомилавањем обавеза, чиме се нетачно приказује вриједност те имовине приликом продаје, а уз то појединим субјектима се даје привилегован положај, и то од стране руководства предузећа које се приватизује.

ме, с обзиром на његову актуелност, све више постаје предметом злоупотреба (нпр. увоз застарјеле или неодговарајуће опреме, увоз прљаве технологије која се негативно може одразити на здравље људи и животну средину, уговарање и увоз технологије по знатно вишим цијенама и забрана даљег њеног усавршавања, и др.). Стране директне инвестиције такође представљају могућност за појаву нових облика криминалитета у привредно-финансијском пословању. Основни облици криминалитета у овој области испољавају се у закључивању фиктивних уговора о извођењу инвестиционих радова у иностранству или о вршењу неких других услуга, корумпирање страног партнера, набавци у иностранству основних средстава за потребе градилишта у иностранству и то по вишим цијенама, итд. Злоупотребе у спровођењу стечајних поступака на штету државне имовине или имовине малих акционара нарочито су могуће у земљама у транзицији, које немају развијен правни систем у области економско-финансијског пословања, као ни развијене механизме надзора над поменутиим системом и пословањем¹⁵. Јавне набавке и продаје – држава и њени органи продају и купују разна добра и услуге и обавезни су да то раде законито и по најповољнијим условима, али се ипак појављују поједини облици криминалитета, као на примјер: смањује се свака појединачна набавка како њена вриједност не би прешла законски максимум за онемогућавање примјене дискреционог права, остваривање личних интереса од стране лица која учествују у овом послу, постављање неких небитних услова који одговарају појединим субјектима који су у спрези са лицима која спроводе јавне набавке или продаје, ограниченост информисања тако да информације о набавци и продаји нису доступне свим заинтересованим лицима, али јесу одређени субјекти који такође учествују у тендеру, непоштовање тајности података конкурентских фирми, а посебно оних који се односе на понуђену цијену, корумпирање појединих субјеката који учествују на тендеру.

ОБЛИЦИ КРИМИНАЛИТЕТА ПРОТИВ ФИНАНСИЈА И ФИНАНСИЈСКОГ СИСТЕМА

Облици криминалитета против финансија и финансијског система испољавају се у вези са порезима, царином, у девизном пословању, бан-

¹⁵ Злоупотребе у стечајним поступцима најчешће се манифестују кроз: издвајање вриједне имовине из стечајне масе у договору (коруптивне радње) с појединцима из стечајних органа и куповина по багателним цијенама имовине предузећа која су у стечају; закуп објеката на елитним локацијама и уступање на коришћење имовине или технологије по багателним цијенама у договору (коруптивне радње) с појединцима из стечајних органа; склапање послова штетних по имовину предузећа у стечају с фирмама у власништву људи који су у „блиским“ односима са стечајним управником или другим органима у стечају; злоупотребе при продаји предузећа које се налази у стечају и друге радње које могу да нанесу штету предузећу у стечају. Симоновић, Б. (2004). *Криминалистика*, Крагујевац: Правни факултет.

карском пословању, јавним фондовима (пензијски и инвалидски фонд, фонд здравственог осигурања, и др.) и инвестиционим фондовима, осигуравајућим друштвима, али и као фалсификовање новца и стављање лажног новца у оптицај, злоупотребама платних картица за безготовинско плаћање. Поред наведеног, као релативно нови облик испољавања у овој области појављује се и прање новца као криминална дјелатност којом се нелегално стечен новац покушава превести у новац у легалној употреби. Облици криминалитета у вези са порезима тичу се прије свега избјегавања плаћања пореза¹⁶. У пракси су уочени разни облици привредног криминалитета у овој области, гдје обавезу плаћања пореза не избјегавају само физичка лица, већ и правна лица (предузећа, радње, агенције, организације и други порески обавезници). Класични облици привредног криминалитета у овој области манифестују се у виду: приказивања мањег укупног прихода, увећавања трошкова производње и режија, избјегавања исплата и наплата преко жиро-рачуна, умањења стварне вриједности непокретности и друге имовине и ствари приликом продаје, фалсификовања докумената о набавци робе и материјала и о извршеним услугама и разбијањем укупног прихода на привидно више отворених посебних радњи. Области економских односа са иностранством и унутрашњег робног промета су посебно карактеристичне за поједине облике привредног криминалитета у вези са порезима¹⁷. Запажени су облици криминалитета у области плаћања увезене робе ефективним страним новцем, и то у оним случајевима када се девизе купљене од овлашћене банке за плаћање увоза не употребе за те намјене, већ се задржавају или уступају другом правном лицу или користе за поједине финансијске трансакције, док се увоз робе плаћа с илегалних девизних рачуна у иностранству. Одређени облици криминалитета појављују се као непоштовање девизних прописа којима се забрањује плаћање и наплаћивање у девизама између домаћих предузећа и других правних лица и физичких лица и између домаћих и страних субјеката, као и куповина и продаја девиза између истих субјеката ван јединственог де-

16 Избјегавањем плаћања пореза (евазијом пореза) обавезници незаконито олакшавају своју пореску обавезу. Са правног становишта разликују се концепт законите и незаконите евазије пореза. Линија разграничења између избјегавања и утаје пореза је нелегалност понашања. Легално избјегавање плаћања пореза обухвата понашања обавезника срачуната на умањење пореске способности кориштењем свих законом допуштених могућности. Незаконита евазија пореза представља непосредно кршење пореских прописа када порески обавезник свјесно и намјерно избјегава извршење постојеће пореске обавезе.

17 Код фиктивног извоза робе у иностранство избјегава се пореска обавеза, јер роба није прешла границу, већ се лажном документацијом приказује као да је извезена из земље, а она се продаје на домаћем тржишту без плаћеног пореза на промет. У области унутрашње трговине присутни су и такви случајеви гдје се роба од добављача испоручује без испоставања фактуре, а купац је преузима без евидентирања у књиговодство, па се роба продаје на црном тржишту без плаћеног пореза на промет, а код одређених врста робе избјегава се и плаћање акциза, у зависности од тога за које врсте робе је законом предвиђена пореска обавеза плаћања акциза.

визног тржишта. Банкарско пословање обухвата систем пословања у чијој основи се налази интерес банке, као пословне организације која нуди финансијске услуге за профит. Када се разматрају и анализирају облици привредног криминалитета у банкарском пословању, присутни су разни облици привредног криминалитета у области банкарског пословања, а међу њима су карактеристични: одобравање кредита правним лицима и предузетницима са нереално зарачунатим банкарским трошковима, чиме се изиграва утврђена висина камате, давање кредита ван банкарског система уз непоштовање прописа и пословне политике банке, ненамјенско коришћење потрошачких кредита како од стране грађана, тако и од других корисника који су одјављивали предузеће или га доводили под стечај, како би избјегли обавезу враћања кредита, разне нелегалне новчане трансакције, посебно готовим новцем, односно илегална трговина готовим новцем; банке које нису ликвидне, у циљу приказивања да су ликвидне злоупотребљавају новчана средства која су намијењена за исплату обавеза на основу депозита грађана (рачуни грађана), тако што та средства користе за плаћање својих других обавеза, одобравање кредита за куповину одређене робе, а одобрена новчана средства кредитом се не дозначавају правном лицу које је добило кредит¹⁸, већ другом правном лицу, на основу посебног уговора (цесија, асигнација), итд. Најчешћи начини злоупотребе електронских система за трансфер новца јесу: скривање трага о извору средстава стечених криминалним активностима и скривање стварног примаоца средстава¹⁹.

Прање новца је пратећа појава савремених облика криминалитета која учиниоцима омогућава да новац који су стекли криминалном дјелатношћу, кроз одређене трансакције легализују и таквог га користе за легалне токове у оквиру производње, трговине, платног промета и слично. У сваком случају, прање новца подразумијева многобројне међусобно различите технике које су обично сложене, домишљајне и тајне²⁰. Постоје три општеприхваћена нивоа, односно фазе у процесу прања новца: Фаза пласирања је физичко полагање средстава стечених криминалом која криминалац жели пласирати у финансијски систем. Фаза прикривања је одвајање средстава стечених криминалом од њиховог извора стварањем слојева трансакција дизајнираних за прикривање и давање изгледа легитимности. Најчешће кориштени начини су: мијењање валуте, кориштење

18 Бановић, Б. (2002). *Обезбјеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дјела привредног криминалитета*, Земун: Виша школа унутрашњих послова.

19 Бошковић, Г. (2008). *Методи сузбијања организованог криминалитета у привредно-финансијској области*, докторска дисертација, Крагујевац: Правни факултет, стр. 107.

20 Tanzi, V. (1996). "Money Laundering and the International Financial System", International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department, Working Paper 96/55, Washington, D.C.; Quirk, P. (1996). "Macroeconomic Implication of Money Laundering", International Monetary Fund, Monetary and Exchange Affairs Department, Working Paper 96/66, Washington, D. C.

увозно-извозних предузећа и осигуравајућих друштава, манипулисање гаранцијама, обвезницама и вриједносницама, пословање преко *off-shore* субјеката, кориштење *box office* и резидентне поште и сл. Фаза интеграција је ниво у којем се средства стечена криминалом третирају као легитимна. Ако је прикривање успјело, интеграција пласира средства стечена криминалом натраг у економске токове као легитимна средства. Ова се три основна корака појављују одвојено, а и као различити нивои, али се могу одвијати симултано или заједно, а могу се и преклапати. Често се поједине фазе не могу разликовати. Како ће се одвијати поједина фаза и које ће се методе при том користити, зависи о расположивим механизмима за прање и о захтјеву организованог криминалитета који тај посао наручује.

КРИМИНАЛИТЕТ БИЈЕЛОГ ОКОВРАТНИКА И КОРПОРАТИВНИ КРИМИНАЛИТЕТ

Криминалитет бијелог оковратника²¹ је врста професионалног криминалитета који врше припадници виших друштвених слојева, тзв. криминалне елите или криминалне аристократије, користећи свој друштвени положај или утицај²². Дјелатности криминалитета бијелог оковратника усмјерене су, у области привреде, пословима и владајућим структурама надлежним за дискреционе одлуке, овлашћења контроле и извршења службених, пословних, државних и финансијских послова²³. Криминалитет бијелог оковратника се одређује и као облик привредног криминалитета извршен кроз комбинацију преваре, обмане или тајних договора. Он се проналази у разним модалитетима: обављање послова у циљу добијања велике количине робе на кредит без намјере плаћања за њу, употреба пословних поштанских налога да би се за робу добио новац који се не планира вратити, узимање од брокера или других посредника фондова капитала који су они обећали инвестирати и скретање средстава из фондова до нечијег приватног рачуна уз помоћ компјутера итд. Због тога је криминалитет бијелог оковратника значајно повезан са привредним криминалитетом, те се у многим случајевима и манифестује кроз вршење кривичних дјела привредног криминалитета. Корпоративни криминалитет,

21 Криминалитет бијелог оковратника први је дефинисао Едвин Сатерланд, одређујући садржај његовог појма као „злочине извршене од лица са престижом и високим друштвеним статусом у оквиру занимања која обављају“. Исти аутор наводи и основне карактеристике криминалитета „бијелог оковратника“: област у којој се врши (сфера пословања, осигурања, банкарства, берзи), статус преступника (припадници највиших социјалних слојева), заштићеност учинилаца од прогона и кажњавања. Према: Игњатовић, Ђ. (1999). *Криминологија*, Београд: Номос, стр. 207.

22 Алексић, Ж.; Шкулић, М.; Жарковић, М. (2004). *Лексикон криминалистике*. Београд: Дигитал дизајн, стр. 163.

23 Бошковић, М. (1999). *Криминолошки лексикон*, Нови Сад: Матица српска, стр. 157.

најједноставније речено, јесте криминалитет корпорација²⁴. Криминалитет корпорација био би укупност друштвено негативних појава које настају активностима корпорације, односно међусобно повезане групе људи у одређен систем (корпорацију) ради вршења кривичних дјела у одређеном периоду²⁵. Наравно, ако се овом етимолошком одређењу појма „корпоративног криминалитета“ додају одређене карактеристике савременог корпоративног криминалитета, као што су су област у којој се врши (сфера пословања, осигурања, банкарства, берзе), статус преступника (припадници највиших социјалних слојева) и заштићеност учинилаца од прогона и кажњавања с обзиром на утицај који учиниоци имају захваљујући свом друштвеном положају, може се ближе одредити појам корпоративног криминалитета. За разлику од криминалитета бијелог оковратника, гдје преовлађују користољубиве побуде, корист од дјела корпорацијског криминалитета иде и компанији, а не само извршиоцу²⁶. Подручја у којима се врше криминалне радње корпорација су хетерогена, при чему се корпорацијски криминалитет обично испољава у области привредног пословања, као утаја пореза, проневјера, фалсификовање новца, злоупотребе стечаја, банкарске преваре, фалсификовање пословних књига, прање новца, итд.²⁷ Суштина корпоративног криминалитета огледа се у планираним незаконитим дјелатностима, у оквиру легалног пословања, у намјери увећања профита директним или индиректним кршењем закона. Такве околности одговорна лица у корпорацији или менаџери вјешто користе, што доводи до тога да многе незаконите радње није могуће подвести под постојеће инкриминације, при чему учиниоци користе свој статус за избјегавање одговорности.

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ У ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИЈСКОМ ПОСЛОВАЊУ

Сви претходно наведени облици привредног криминалитета могу да буду извршени појединачно или организовано у виду групног дјеловања, али и у склопу дјелатности организованог криминалитета. Стога, када се говори о организованом привредном криминалитету, треба узети у обзир чињеницу да претходно наведени облици привредног криминалите-

24 Корпорација као правно лице има слична права као и физичко лице: да поседује имовину, задужује се, тужи или буде тужена. Њена сврха је сједињавање, груписање пословних интереса, и она представља најчешћи облик пословног удруживања.

25 Šikman, M. (2013). *Corporate Crime - New Approaches and Future Challenges*. Ed. Čaleta, D., Vršec, M. *Management of Corporate Security – New Approaches and Future Challenges*. Ljubljana: Institut of Corporate Security.

26 Kramer, R. (1984). *Corporate Criminality: The Development of an Idea*. In. Hochstetler Ellen (ed.). *Corporations as Criminals*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

27 Berg, L. B. (2008). *Criminal Investigation*. New York: McGraw Hill.

та могу, у зависности од одређених услова, да буду извршени од стране организованих криминалних група, и тада ће се радити о организованом привредном криминалитету. Поред облика организованог привредног криминалитета који се могу испољити у претходно наведеним привредним и финансијским областима, постоје и други облици организованог криминалитета у привреди, као што су нпр. фалсификовање и растурање новца, прање новца и др. Пошто се ови видови организованог криминалитета у привреди разликују од могућих облика организованог привредног криминалитета у претходно наведеним привредним и финансијским областима, нужно је указати на њихове битне карактеристике и значај за организовани криминалитет. Наиме, разлика између организованог и привредног криминалитета представља одређене потешкоће. Организовани криминалитет који се испољава у привредно-финансијском пословању може имати (или има) озбиљан утицај на друштво у цјелини. Постоји снажна корелација између привредног и организованог криминалитета, будући да постоје неке заједничке карактеристике. Због тога у многим извјештајима организовани криминалитет у привредно-финансијском пословању посматра се као подскуп ширег подручја привредног криминалитета²⁸. Када се говори о организованом привредном криминалитету, тешко је извршити строгу диференцијацију области у којима се он може појавити или дефинисати поједине дјелатности у области привреде које су искључиво везане за појавне облике организованог криминалитета. Наиме, у претходно наведеним областима привредног и финансијског пословања у којима се испољавају поједини облици привредног криминалитета, како је већ истакнуто, увијек постоји могућност да дјелује и организовани криминалитет, и то када оцијени да може имати одређену корист или да може остварити одговарајући интерес или утицај, али и поред тога постоје карактеристични облици привредног криминалитета, чија особеност управо и јесте да се најчешће врше од стране организованог криминалитета, а рјеђе појединачно, што и увећава степен њихове друштвене опасности. Организовани криминалитет у привредно-финансијском пословању, као и организовани криминалитет уопште, није појам који има општеприхваћену дефиницију и схватање²⁹.

Будући да смо навели да криминалитет бијелог оковратника и корпоративни криминалитет могу да се испољавају и као облици организова-

28 Нпр. Извјештај Савјета Европе о организованом криминалитету. Види детаљније: *Organised Crime Situation Report 2005, Focus on the Threat of Economic Crime*. (2005). Council of Europe, Strasbourg, pp. 68–110.

29 Ти проблеми произилазе не само из велике феноменолошке разноврсности организованог криминалитета, већ и из чињенице да се већина законодаваца која се упустила у креирање посебних (прије свега кривичноправних и кривичнопроцесних) норми које се односе на ту врсту криминалитета, по правилу упуштала у веома широке дефиниције, које се суштински сведе на *questo facti* у практичној примјени, тј. на одговарајућу процјену надлежног органа. У: Шкулић, М. (2003). *Организовани криминалитет – појам и кривично процесни аспекти*, Београд: Досије, стр. 28–29.

ног криминалитета, значајно је сагледати њихов однос са организованим криминалитетом у области привредно-финансијског пословања. Наиме, однос организованог криминалитета и криминалитета бијелог оковратника може се још дубље сагледати код појединих области организованог криминалитета, као што је испољавање организованог криминалитета у области привредно-финансијског пословања. У овој области испољавања организованог криминалитета успостављају се најтјешње везе са криминалитетом бијелог оковратника, с обзиром на то да је криминалитет бијелог оковратника најзаступљенији на подручју банкарства, осигурања, привредног пословања, трговине и берзанских трансакција. Носиоци криминалитета бијелог оковратника, у наведеним областима привредно-финансијског пословања јесу пословни људи, при чему они настоје да организују криминалну дјелатност пажљивим планирањем незаконитости, укључивањем других лица, остваривањем утицаја који је потребан, а све са намјером да увећају профит, односно нелегално стекну имовинску корист.³⁰ Исто тако, организовани криминалитет и корупција су криминални феномени који имају много заједничких карактеристика, а могу се испољавати и у привредно-финансијском пословању. Повезаност организованог криминалитета и корупције прво се испољава у јавном сектору, што уједно представља и први индикатор односа организованог криминалитета према корупцији³¹. У анализама кривичних дјела организованог криминалитета у привредно-финансијској области, неке форме манифестовања корупције појављују се као логични продукти настали предузимањем тих дјела (проневјера, превара, изнуда и слично), док се у другим случајевима поједине форме корупције јављају као помоћни инструменти за вршење кривичних дјела из области привредно-финансијског пословања (примање мита, давање мита, и слично)³². Из наведеног, очљиво је да корупција понекада може бити примарна посљедица вршења кривичних дјела из области привредно-финансијског пословања, док у другим случајевима корупција представља секундарне циљеве, који треба да омогуће вршење кривичних дјела у привредно-финансијском пословању.

30 Врло често успостављају посебне односе, најчешће интересне природе, са лицима која обављају јавне функције, што им ствара нове повољне услове за криминално дјеловање. Када се анализирају случајеви криминалних дјелатности у којима су укључене наведене категорије лица (најчешће овлашћена и одговорна лица у привредно-финансијском пословању) и који су чињени на описан начин, јасно је да таква дјеловања имају сва обиљежја организованог криминалитета.

31 Buscaglia, D., van Dijk, J. (2003). Controlling Organized Crime and Corruption in the Public Sector, *Forum on Crime and Society*, vol. 3, Nos. 1. and 2. pp 3–4.

32 Beare, M., Naylor, R.T. (1999). *Major Issues Relating to Organized Crime within the Context of Economic Relationships*, Nathanson Centre for the Study organized crime and corruption, Canada, pp 34.

КОРУПЦИЈА У ПРИВРЕДНИМ И ВАНПРИВРЕДНИМ ДЈЕЛАТНОСТИМА

Ако се оставе по страни научне и стручне расправе о појму и дефиницијама корупције, јасно је да је њено суштинско обиљежје повреда службене дужности учињена од стране службених лица противправним кориштењем службене позиције и овлашћења која из тога произилазе. Ради се о дјелима злоупотребе власти, недопуштеног кориштења службеног положаја и овлашћења која та лица имају у обављању службене дужности. Међутим, након приватизације и преношења на приватни сектор послова који су раније сматрани за послове државе, прелазак дјелимичних или потпуних монопола за снабдијевање јавним добрима у приватне руке (нпр. вода, струја) имплицира чињеницу да се корумпирано понашање може јавити и у приватном сектору, изван јавних служби или испреплетено са њима; понашање које свакако има лоше посљедице по јавност. Значи, корупција се може посматрати као облик злоупотребе овлашћења у јавном или приватном сектору ради остваривања личне користи³³.

Корупција и њени разноврсни облици постоје и угрожавају готово све гране привредног система једне земље. Чињеница је да недовољно изграђен привредни систем одређене земље, како у економском тако и у правном погледу, може утицати и утиче на настајање нових појавних облика корупције³⁴. Сектор промета робе и услуга је сектор привреде најугроженији многобројним и веома разноврсним облицима корупције. Поред тога, у посљедњих неколико година корупција је добила најбезобзирније и најперфидније облике, у периоду трансформације друштвене и државне у друге облике својине (приватну и др.) и формирања приватних предузећа чији су власници, сувласници и друга запослена лица били на најодговорнијим руководећим функцијама у друштвеним предузећима или државним институцијама. У економским односима с иностранством постоје различити видови корупције, несавјесности и других друштвено штетних понашања група и појединаца. Кривична дјела корупције најчешће се врше у извозу, увозу робе и услуга током извођења инвестиционих радова у иностранству, специјалних трговинских послова, при пословима посредовања и заступања иностраних фирми, у заједничким улагањима, дугорочној производној, пословној и научној сарадњи, девизном пословању, кредитним односима, као и у другим областима економске сарадње са страним привредним субјектима. Исто тако, разноврсни облици злоупотреба, односно корупције у области осигурања, манифестују се кроз спрегу службе-

33 Поуп, Ц. (2004). *Антикорупцијски приручник – супротстављање корупцији кроз систем друштвеног интегритета*, Транспарентност – Србија, Београд, стр. 4.

34 Теофиловић, Н., Јелачић, М. (2006). *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дјела корупције и прања новца*, Београд: Полицијска академија, стр. 91.

них, тј. одговорних лица запослених у осигуравајућим друштвима с лицима (правним и физичким) која се појављују у својству корисника права из уговора о осигурању осигураника.

Иако се корупција изражено испољава у вези са привредним дјелатностима, није занемариво ни њено манифестовање у ванпривредним дјелатностима. Ова чињеница посебно долази до изражаја у оним сегментима ванпривредне дјелатности који су у вези са финансијским пословањем. Тако се корупција у ванпривредним дјелатностима може испољавати у јавним набавкама и у продаји, у образовању, здравству, јавној управи, агенцијама за спровођење закона и другим непривредним секторима, као што су локална самоуправа, политичке странке, невладине организације, итд. С тим у вези, доминантан облик корупције јесте корупција у јавним набавкама, чему свакако доприноси и неадекватна и неефикасна законска регулатива³⁵. Корупција у правосуђу је један од најопаснијих видова корупције, јер директно негативно дјелује на функционисање правосудног система као једне од битних државних функција, омогућава да се умањи или избјегне кривична одговорност. Присуство корупције у полицији доводи у питање могућност спровођења закона, тј. спремности полиције да открива корупцијска кривична дјела, њихове учиниоце и да обезбјеђује личне и материјалне доказе, чиме се и омогућава даљи ток кривичног поступка. Здравство спада у једну од области јавног сектора у којој је корупција нарочито изражена због више разлога, а испољава се у различитим облицима. Корупција је присутна у институцијама основног, средњег и високог школства, само у различитим видовима у складу са нивоом образовања, а самим тим и у различитом обиму³⁶. Такође треба нагласити да и други видови јавног живота нису поштеђени постојања и испољавања корупције.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Феноменолошка димензија привредног криминалитета је питање које је врло сложено и одговор није могуће дати једним научним или стручним радом. Разлози су многобројни. Прије свега мислимо на вишедимензионалност овог криминалног феномена, како у погледу структуре

35 Није само област јавних набавки угрожена корупцијом, већ и јавне продаје могу бити извор корупције. Најкарактеристичнији облици корупције у јавној продаји присутни су приликом приватизације државних односно јавних предузећа, која продаја управо ствара услове за корупцију. Област јавних услуга такође није поштеђена корупције, која се углавном врши на исти начин као и код јавне продаје, а посебно је изражена код оних услуга које су у режиму контролисаних цијена. Јавни радови су такође област која је подложна корупцији, а карактеристичан облик њеног испољавања јесте управо у успостављању договора између потенцијалних извођача којим настоје да подигну цијену јавним радовима за чије извођење и конкуришу и тако себи остваре већу зараду.

36 Види детаљније: Бошкових, М. (2004). *Организовани криминалитет и корупција*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.

и обима привредног криминалитета, промјена у структури и обиму овог криминалног феномена, као и саме типологије привредног криминалитета. Због тога су нужни озбиљни научноистраживачки приступи проблематици привредног криминалитета, како би се прецизно утврдила феноменологија привредног криминалитета, али и други аспекти као што су етилошка дименизија привредног криминалитета, па и виктимолошки аспекти привредног криминалитета. На тај начин било би омогућено јасније и правилније схватање наведеног криминалног феномена, а у вези са тим и креирање адекватног одговора на ову изузетно штетну и друштвено опасну криминалну појаву.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексић, Ж.; Шкулић, М.; Жарковић, М. (2004). Лексикон криминалистике. Београд: Дигитал дизајн.
2. Бановић, Б. (2002). Обезбјеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дјела привредног криминалитета, Земун: Виша школа унутрашњих послова.
3. Beare, M., Naylor, R.T. (1999). Major Issues Relating to Organized Crime within the Context of Economic Relationships, Nathanson Centre for the Study organized crime and corruption, Canada.
4. Berg, L. V. (2008). Criminal Investigation. New York: McGraw Hill.
5. Бошковић, М. (2004). Организовани криминалитет и корупција. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
6. Бошковић, М. (2009). Привредна криминалистика. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
7. Бошковић, М. (2005). Криминалистика методика, Београд: Полицијска академија, Београд.
8. Бошковић, Г. (2008). Методи сузбијања организованог криминалитета у привредно-финансијској области, докторска дисертација, Крагујевац: Правни факултет.
9. Бошковић, М. (1999). Криминолошки лексикон, Нови Сад: Матица српска.
10. Buscaglia, D., van Dijk, J. (2003). Controlling Organized Crime and Corruption in the Public Sector, Forum on Crime and Society, vol. 3, Nos. 1. And 2.
11. Gilmore, C. W. (1995). Dirty money, The evolution of money laundering counter-measures, Council of Europe Press, Strasbourg: Council of Europe.
12. Игњатовић, Ђ. (1999). Криминологија, Београд: Номос.
13. Извјештај Савјета Европе о организованом криминалитету. Види

- деталније: Organised Crime Situation Report 2005, Focus on the Threat of Economic Crime. (2005). Council of Europe, Strasbourg.
14. Јовичић, Д.; Шикман, М. (2013). Привредна криминалистика. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
 15. Мијалковић, С.; Бајагић, М. (2012). Организовани криминал и тероризам. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
 16. Kramer, R. (1984). Corporate Criminality: The Developmetn of an Idea. In. Hochstdler Ellen (ed.). Corporations as Criminals. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
 17. Кривични закон Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, број 49/03, измјене и допуне: 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12.
 18. Поуп, Џ. (2004). Антикорупцијски приручник – супротстављање корупцији кроз систем друштвеног интегритета, Транспарентност – Србија, Београд.
 19. Rawlinson, P. (1999). Mafia, Methodology and “Alien” Culture’, In R D Kind and E Wincup (eds), Doing Research on Crime and Justice, Oxford; Oxford University Press.
 20. Теофиловић, Н.; Јелачић, М. (2006). Спречавање, откривање и доказивање кривичних дјела корупције и прања новца, Београд: Полицијска академија.
 21. Tanzi, V. (1996). Money Laundering and the International Financial System”, International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department, Working Paper 96/55, Washington, D.C.
 22. Conklin, J. (2007). Criminology (Nine Edition), Pearson Education, Inc.
 23. Quirk, P. (1996). Macroeconomic Implication of Money Laundering, International Monetary Fund, Monetary and Exchange Affairs Department, Working Paper 96/66, Washington, D.C.
 24. Симоновић, Б. (2004). Криминалистика. Крагујевац: Правни факултет.
 25. Šikman, M. (2013). Corporate Crime – New Approaches and Future Challenges. Ed. Čaleta, D., Vršec, M. Management of Corporate Security – New Approaches and Future Challenges. Ljubljana: Institut of Corporate Security.
 26. Шкулић, М. (2003). Организовани криминалитет – појам и кривично процесни аспекти, Београд: Досије.

PHENOMENOLOGICAL DIMENSION OF ECONOMIC CRIMINALITY

Doc. Dr Mile Sikman,

Internal Affairs College, Banja Luka, msikman@teol.net

PhD Rade Domuzin,

MoI RS

Abstract: Phenomenological dimension of economic criminality includes observation of economic criminality from descriptive point of view, describing its manifestations. In that context, there are statistics and dynamics of economic criminality, as well as typology of its manifestations. Naturally, these are conditional categories, since statics, dynamics and typology of manifestation concern criminality in general, and economic criminality is only a part of the overall socially negative action. Statics of economic criminality is expressed through structure of behaviour that is identified as economic criminality. Dynamics deals with changes in its scope and distributions, whereas typology classifies different types of economic crime into groups based on common characteristics, enabling easier study of economic criminality. Statics and dynamics of economic criminality may be conducted using collected statistical and other data and information. The matter of typology of economic criminality has equal importance. At the same time, this is the most complex matter, since it depends both on statics and dynamics of economic criminality. Having in mind the abovementioned, and taking into consideration other criteria for classification and using universality principle, we consider that economic criminality is mainly present in the following forms: crime against economy and economic system; crime against finance and financial system; 'white-collar' and corporate crime; organized crime in economic and financial business and corruption in economic and non-economic activities. This paper will discuss these categories of economic criminality, mostly from descriptive point of view, without specifying certain forms and manifestations of economic criminality.

Key words: economic criminality, phenomenology, criminality statics, criminality dynamics, typology of criminality.